

SHARQ MUTAFAKKIRLARINING TA'LIM-TARBIYAGA OID MA'NAVIY VA AXLOQIY QARASHLARI

Zarafshon Jalilov Baxshullayevich, Pedagogika fanlari falsafa doktori (PhD), dotsent

BDPI Umumiy pedagogika kafedrasi o'qituvchisi

Sodiqova Shaxlo Iskandar qizi, BDPI 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada Sharq mutafakkirlarining ta'lim –tarbiyaga oid pedagogik qarashlari, oilaviy munosabatlarda farzand va ota-onasi munosabatlari, yosh avlodni ma'naviy- axloqiy kamol topishi uchun milliy qadriyatlarning tutgan o'rni, inson aqliy tafakkuri haqidagi ilmiy fikrlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: milliy fazilatlar, milliy xarakter, milliy o'zlik, ma'rifat, odob-axloq, ezgu va sog'lom g'oya, aqliy bilim, ma'naviyat, ruhiyat, intellektual va axloqiy sifatlari, xarakter, din, urf-odatlar, qadriyatlar, tamoyil, xayr-saxovat, mehr-oqibat, muruvvat, andisha, or-nomus, sharm-hayo, iffat, bosiqlik, ulug'vorlik, sabrlik, ma'naviy fazilatlar, mehmondo'stlik, bag'rikenglik, bolajonlilik, oqko'ngillilik, mehnatkashlik

ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННЫЕ ВЗГЛЯДЫ ВОСТОЧНЫХ МЫСЛИТЕЛЕЙ НА ВОСПИТАНИЕ

Зарафшон Джалилов Бахиуллаевич, Доктор педагогических наук (PhD), доцент

Преподаватель кафедры общей педагогики БДПИ

Садыкова Шахло Искадаровна, Магистрант 2-го этапа БДПИ

Аннотация: В данной статье освещаются педагогические взгляды восточных мыслителей на воспитание, взаимоотношения ребенка и родителей в семейных отношениях, роль национальных ценностей в духовно –нравственном совершенствовании подрастающего поколения, научные взгляды на психическое мышление человека.

Ключевые слова: национальные качества, национальный характер, национальное самосознание, просвещение, нравственность, благородная и здоровая идея, умственные знания, духовность, психика, интеллектуальные и моральные качества, характер, религия, традиции, ценности, принцип, щедрость, доброта, милосердие, андиша, или-честь, очарование, целомудрие, скромность, величие, терпение, духовные качества, гостеприимство, терпимость, детство, доброжелательность, трудолюбие

SPIRITUAL AND MORAL VIEWS OF EASTERN THINKERS ON EDUCATION

Zarafshan Jalilov Bakhshullaevich, Doctor of philosophy in Pedagogical Sciences (PhD),

associate professor Teacher of the Department of general pedagogy of BDPI

Sadikova Shahlo daughter of Iskandar, BDPI Phase 2 graduate

Annotation: this article covers the pedagogical views of Eastern thinkers on education, the relationship of children and parents in family relationships, the role of national values for the spiritual and moral maturation of the younger generation, scientific opinions on human mental thinking.

Keywords: national qualities, national character, national self, enlightenment, etiquette, noble and healthy idea, mental knowledge, spirituality, psyche, intellectual and moral qualities, character, religion, customs, values, principle, charity, kindness, kindness, kindness, kindness, kindness, andisha, or-nomus, sharm-hayo, chastity, pressure, grandeur, patience, spiritual qualities, hospitality, tolerance, childishness, whiteness, hard workmanship

Jahon ta'lim va ilmiy tadqiqot muassasalarida axborot ko'lamining kengligi, virtuallashishning inson xulq-atvori va tarbiyasiga ta'siri, ijtimoiy ong, ijtimoiy xulq-atvor, ideal shaxs modeli, barkamol shaxs portreti, g'oyaviy shaxs modeli, milliy fazilatlar,

umuminsoniy fazilatlar, milliy va zamonaviy tarbiya metodlari, texnologiyalari, shaxsning ijtimoiy shartlanishidagi milliy fazilatlar, milliy xarakter, milliy o'zlik, dunyo odamlari modeli kabi tadqiqotlar olib borilmoqda va ilmiy asoslangan ilmiy xulosalar taqdim qilinmoqda. Biroq bu borada, oilaviy tarbiya metodlarini farzand xulq-atvoriga ta'siri, yoshlar milliy tarbiyasiga ijobiy va salbiy ta'sir etuvchi ijtimoiy psixologik omillarni erta psixodagnostika qilish orqali korreksiyalashni amalga oshirish, milliy tarbiya, milliy axloq jarayonidagi muammolarni ilmiy asosda aniqlashga yo'naltirilgan tadqiqot ishlariga e'tibor qaratish zarurati kuzatilmoqda. Har bir zamon va makondagi insoniyat avlodlari o'zining ijtimoiy-madaniy rivojlanishi va ijtimoiy normalarini ishlab chiqish jarayonida o'z ajdodlarining milliy xarakter va milliy qadriyatlarini ijodiy o'zlashtiruvchi, zamoniylashtiruvchi, boyituvchi va o'zgartiruvchilik xususiyatini namoyon qilib boradi. Har bir avlodning ana shunday ijtimoiy reproduktiv burchlarini amalga oshirilishi ijtimoiy barhayotlikni va insoniyat taraqqiyotining boy rang-barang madaniy oqimlarini hosil qiladi, saqlab turadi. Demak, ijtimoiy-psixologik va ijtimoiy-pedagogik nuqtai-nazardan har bir avlod vakillari tarixiy, ijtimoiy, madaniy-milliy ko'rsatkichlarni mujassamlashtiruvchi milliy tarbiyaning mahsulidir.

Biz tarbiya haqida buyuk mutafakkirlarimiz va allomalarimiz aytgan yuzlab durdona fikrlarni bilamiz. Farzand tarbiyasini qachondan boshlamoq kerak?, degan savolga buyuk bobomiz Abu Ali ibn Sino bola tarbiyasi bilan uning tug'ilishidan avvalroq, ona qornidan boshlash lozim, deb javob bergan. Chunki bolaning ma'rifatiga, odob-axloqiga yoki umumiy ma'noda uning tarbiyasiga ham aynan shu paytdan asos solinadi. Bugungi yangi davr shiddati ta'lim-tarbiya tizimiga ham o'zining aniq, qat'iy talablarini qo'ymoqda. Ushbu talablar doirasida davlatimizda ta'lim sohasida pedagoglarning moddiy-ma'naviy sharoiti tubdan yaxshilanib, ta'lim sifatini oshirishning zamonaviy texnologiyalari joriy qilinmoqda. Bizga ma'lumki millatimizda milliy tarbiya masalasi eng ulug' va eng ma'suliyatli ishlardan biri sifatida qaralib kelingan. Milliy tarbiyamiz ota-onalarning farzandlari bilan juda yumshoq munosabatda bo'lish kerakligini taqozo qiladi. Onaxon va otaxonlar "Bolani uch yoshga qadar faqat erkalatish va yumshoq muomalada bo'lish kerak, aksincha, qattiq gapirsa bola o'jar va qaysar bo'ladi", deyishadi. Ko'pchilik zamondosh ota-onalarning fikricha ham, uch yoshga qadar bolani o'z erkiga qo'yish, unga faqat yaxshi gapirish kerak, agar go'dak yoshida bola urib-so'kilmasa, unga yaxshi muomala qilinsa, bola kattalarni gapini tinglaydigan, itoatli va yuvosh bo'lib o'sadi. Umuman olganda bizning bobo-momalarimiz yosh bolaning o'ta ta'sirchan, his-tuyg'ularga beriluvchan bo'lishini anglaganlar. Bu jarayon ularni bola psixologiyasi va milliy tarbiyada ijtimoiypsixologik qonuniyatlardan xabardor ekanligini bildiradi. Shuning uchun ularga juda yumshoq muomalada bo'lganlar, to esini tanimaguncha ko'nglini cho'ktirmaslikka, sindirmaslikka harakat qilganlar. Sharq allomalarining ilmiy merosida shaxsning kamolotga yetishi, sog'lom shakllanishi, unga to'g'ri ta'lim-tarbiya berish, shuningdek, shaxsning sog'lom xulq-atvor fazilatlariga ega bo'lib, ezgu va sog'lom g'oya hamda mafkura asosida o'z yo'lidan adashmay o'z hayotini qurishi lozimligi haqida juda qimmatli fikr mulohazalarni uchratish mumkin. Jumladan, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Unsurulma'aliy Kaykovus, Yusuf Xos Hojib, Alisher Navoiy va Husayn Voiz Koshifiy kabi allomalarimizning asarlarida hamda "Avesto" va "Qur'on" kabi muqaddas kitoblarimizda ham shaxs kamoloti, go'zal xulqli insonning chiroyli fazilatlarini, ezgulikka va bunyodkorlikka yo'g'rilgan g'oya va mafkuralar asosida yomondan, yomon ishlardan hazar qilish, yomon ishlar qilguvchilarni to'g'ri yo'lga solish, sog'lom bo'lmagan xulq egalarini zamon, jamiyat hamda Olloh kechirmasligi bois, shaxsni kelajakda har xil yomon, yovuz yo'llar, buzg'unchi fikr va g'oyalarga chalinmasligi uchun barkamol qilib tarbiyalash yuzasidan qimmatli fikrlarni ilgari surganlar. Sharq mutafakkirlari o'z asarlarida bilish hamda inson aqliy tafakkuri masalalariga alohida o'rin bergan. Allomalarimiz inson tomonidan borliqni anglanishi, tabiat sirlarini anglashida ilm-fanning rolini hal qiluvchi omil sifatida baholaydi. Sharq allomalar fikricha,

inson tanasi, miyasi, sezgi organlari u tug‘ilganda mavjud bo‘lgan bo‘lsa, aqliy bilimi, ma‘naviyati, ruhiyati, intellektual va axloqiy sifatlari, xarakteri, dini, urf-odatlarini, ma‘lumoti tashqi olam, ijtimoiy muhit ta‘sirida, odamlar bilan tashkil etayotgan munosabatlari jarayonida shakllanadi.

Sharq mutafakkirlari Ahmad al Farg‘oniy, Muso al-Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Imom Ismoil al-Buxoriy, Iso at- Termiziy, Abu Abdulloh Rudakiy, Abdulqosim Firdavsiy, Ahmad Yassaviy, Mahmud Qoshg‘ariy, Mahmud Zamaxshariy, Yusuf Xos Hojib, Najmiddin Kubro Alisher Navoiy kabi buyuk allomalarimiz insonning ta‘lim-tarbiyasi, odobaxloqi, muloqoti va boshqa ko‘plab qimmatli ma‘lumotlarni qoldirganlar. Sharq mutafakkirlari inson kamolotida ilmlilik va axloqlilikni eng muhim mezon deb hisoblaydi. Odobli, axloqli ilimli bo‘lish insonga atrofdagi kishilar o‘rtasida muayyan mavqe hamda hurmatga sazovor bo‘lishga yordam beradi. Shunday ekan mutafakkirlarimiz ilm va odobga ega bo‘lishning inson hayotidagi rolini ko‘rsatib berar ekan, yoshlarimizga buyuk ajdodlarimizning ma‘naviy merosidan bahramand qilib borishimiz maqsadga muvofiqdir. Qadriyat bu jamiyat, inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo‘lgan barcha narsa, hodisa va voqealar, erkinlik, ezgulik, tenglik, tinchlik, haqiqat, ma‘rifat, madaniyat, moddiy va ma‘naviy boyliklar, obida yodgorliklar, go‘zallik, axloqiy xislat va fazilatlar, an‘ana, urf-odat, udum va boshqalar qadriyat hisoblanadi. Inson butun umri davomida, son-sanoqsiz qadriyatlar olamida yashaydi. Ana shu milliy qadriyatlarimizdan biri O‘rta Osiyo mutafakkirlarining ijtimoiy muhit va ta‘lim- tarbiyaning aloqadorligi haqidagi qimmatli fikrlaridir. Yoshlar faolligini ta‘minlashning muhim yo‘nalishlaridan biri ular ongida milliy urf-odat va an‘analarni shakllantirishdir. Milliy urf-odatlar hayotimizning har bir sohasiga singib ketgan bo‘lib, bu urf-odatlar bizni aynan qaysi xalq vakili ekanligimizni ko‘rsatuvchi izoh, ya‘ni, bizning kim ekanligimizni isbotlovchi dalil hisoblanadi. Chunki, ma‘naviy barkamol yoshlarni o‘ziga xos bo‘lgan milliy urf-odatlar xayr-saxovat, mehr-oqibat, muruvvat, andisha, or-nomus, sharm-hayo, iffat, bosiqlik, ulug‘vorlik, sabrlik kabi ma‘naviy fazilatlar, mehmondo‘stlik, bag‘rikenglik, bolajonlik, oqko‘ngillilik, mehnatkashlik kabi milliy qadriyatlar aynan urf-odat an‘analarda qaror topadi. Shunday ekan, milliy qadriyatlarga hurmat bilan qarash millatning o‘ziga hurmat bilan qarashning asosiy belgisidir. Ming yillar mobaynida shakllangan milliy qadriyatlarimiz hozirgi davrda yaratilgan madaniy-ma‘naviy boyliklar bilan qo‘shilib, taraqqiyotimizni tezlatadi, g‘oyaviy va ma‘naviy poklanishni ta‘minlashga ko‘maklashadi. Qadriyatlarning barcha turlari insonning ayniqsa, yoshlarning farovon hayot kechirishi, erkin yashashi, ma‘naviy-axloqiy kamol topishi uchun xizmat qiladigan vositalar bo‘lib hisoblanadi.

Xulosa: yoshlarda milliy tarbiya shakllantirishda sharq mutafakkirlari va ma‘rifatparvar olimlarimizni ta‘limotlari va qarashlaridagi ilmiy asoslangan va hayot davomida kuzatilib, ijtimoiy hayotga tatbiq qilingan tajriba asosiga qurshimiz kafolatlangan tarbiya ishi hisoblanadi. intellektual rivojlanganlik, yuksak ma‘naviyat, axloqiy sog‘lomlik, jismoniy chiniquqanlik, mustaqillik ideallariga cheksiz sadoqat, Vatani va xalqiga sodiq, milliy o‘zligimizga yot g‘oya, qarashlarga muvofiqsizlikni mujassam etish taqozo etilmoqda. Sharq mutafakkirlarini masala bo‘yicha yondashuvlariga asoslanib eng ustuvor jihat tarbiyada ota-onaning roli ekanligi aniqlandi. Oilada farzand tarbiyasi - oila baxti, farzandlarning tarbiyasi yetuk inson bo‘lib yetishidagi ota-onaning sa‘yi- harakati hisoblanadi. Bola oilada jamiyatning qiyofasini ko‘radi, bo‘lajak fuqaroning tabiati, dunyoqarashi va axloqiy qiyofasi oilada shakllanadi hamda shunga ko‘ra kamol topib borishligi yana bir bor nazariy jihatdan asoslandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati :

1. Sh.Mirziyoyev. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganligining 24 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimidagi ma‘ruzasi. T.: 2016 y.
2. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. Baxtiyor oila. T.: “Hilolnashr”. 2013 y.
3. A.Haydarov. Inson kamoloti va milliy-ma‘naviy qadriyatlar. T.:Muharrir, 2008 y.

4. M.Xajiyeva. Xoja Ahmad Yassaviyning ma'naviy-tarbiyaviy qarashlari. Avtoreferat. T.: 2004 y.
5. M.Shoxadjayev. Burxoniddin Marg'inoniyning axloqiy-huquqiy tarbiyaga oid qarashlari. Avtoreferat. T.: 2006 y.
6. M.Hamdanova. Ma'naviyat asoslari. T.: "Fan va texnologiya". 2008 y.
7. S.Dolimov, U.Dolimov. Kaykovus unsurulmaoniy qobusnoma T.: "Istiqlol" 1994 y.
8. San'at – yoshlar nigohida. Magistrantlarning ilmiy-amaliy konferentsiyasi materiallari. T.: 2019 y.
9. A.Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. T.: O'qituvchi. 1992 y. 10. Y.Abdullayev. Eski maktabda xat-savodga o'rgatish. T.: 1960 y. 38-bet
- 10.Abduraxmonov A.Al-Xorazmiy–buyuk matematik.–T.:“O'qituvchi”,1993-y.-87b.
- 11.Ajdodlar o'giti.Hikoyatlar,hikmatlar,tamsillar(to'plovchiva izohlarmuallifi B.Ahmedov).–T.:Cho'lpon,1990-y.–240b.
- 12.Abu Rayhon Beruniy.Tanlangan asarlar.1–T.,-T.:“Fan”,1995-yil.
- 13.Komil inson haqida to'rt risola (fors-tojik tilidan N.Komilov tarj).-T.:Ma'naviyat,1997-y.-280bet.
- 14.Mahkamov U.Axloq-odobsaboblari.-T.:Fan,1994-y.-135bet.
- 15.Ch.A.Sabirova “Principles, Factors, System, Content and Conditions of Moral and Aesthetic Education of Future Teachers with Focus on Personality Improving “Eastern European Scientific Journal”. Germany–2017. No6.
- 16.www.ziyounet.uz.